

Батюк І.,

Львівський національний університет імені Івана Франка

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У МОВІ ТВОРІВ ЯПОНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ (на матеріалі роману Накагамі Кенджі "Бальзамін")

У статті розглянуто приклади використання японськими письменниками діалектів у своїй творчості. Особливу увагу зосереджено на стилістичних особливостях кансайського діалекту у романі Накагамі Кенджі "Бальзамін". Розглянуто лексико-граматичні маркери цього діалекту у романі.

Ключові слова: діалектизми, стилістична функція, кансайський діалект, літературна мова.

В статье рассмотрены примеры использования японскими писателями диалектов в своем творчестве. Особое внимание сосредоточено на стилистических особенностях кансайского диалекта в романе Накагами Кендзи "Бальзамин". Рассмотрены лексико-грамматические маркеры этого диалекта в романе.

Ключевые слова: диалектизмы, стилистическая функция, кансайский диалект, литературный язык.

This article deals with the examples of the usage of dialects in the Japanese writers works. Particular attention is focused on stylistic features of Kansai dialect in the novel "Balsam" written by Nakahami Kenji. We consider lexical and grammatical markers of this dialect in the novel.

Keywords: dialecticisms, stylistic function, Kansai dialect, literary language.

Як відомо, письменники різних народів доволі часто вводять діалектизми у свої твори. Мова персонажів доповнює їхню характеристику. Вона може вказувати на рід занять героїв, на ставлення їх до інших персонажів, визначати освітній та соціальний статус. Діалектні або ідіолектні форми іноді використовуються для характеристики географічної та / або соціальної приналежності героя твору [5, с. 63]. Коли аналізуємо мову твору, то потрібно враховувати частотність діалектизмів, наявність діалектних слів та форм у мові персонажів та автора. Крім того, слід звертати увагу на те, які саме діалектизми вжито у тексті твору (лексичні, морфологічні, синтаксичні, фонетичні) [2, с. 39].

Японські письменники також вводили діалектні елементи у тексти творів для того, щоб зобразити життя народу, передати місцевий колорит при описі японського села і не тільки, створити яскраві мовні характеристики місцевого населення. В українській японістиці, на жаль, тема японських діалектів та їх стилістичної функції у творах японських письменників є маловивченою. Що ж стосується російської японістики, то тут можна навести для прикладу імена таких вчених, як Поліванов Є.Д., Невський М.О., Попов К.А., Бикова С.А., Алпатов В.М. та Лобачов Л.А., які тією чи іншою мірою займалися вивченням та дослідженням японських діалектів.

Метою статті є дослідити стилістичну роль діалектизмів у мові творів сучасних японських письменників, виокремивши при цьому роман Накагамі Кенджі "Бальзамін". Мовні портрети персонажів творів японського письменника Накагамі Кенджі характеризуються широким вжитком діалектних елементів у них.

Перемикання кодів або використання діалекту в художній літературі проглядається через маркування нестандартної вимови або використання діалектних слів, які можуть бути незнайомі для більшості читачів. Що стосується типів кодів, то для письменника, наприклад, є багато можливостей для вибору, так як японська мова не є монолітною, а "сумою" всіх її діалектів, один з яких функціонує як стандартний варіант [6]. Коли письменник обирає діалект для свого твору, він повинен враховувати і той факт, що це може викликати труднощі та роздратування у читачів. Лінгвісти також можуть відзначити деякі неточності вжитого автором діалекту у тексті. З іншого боку використання діалекту є вмотивованим і робить свій внесок у зміст висловлювання. У деякому сенсі, він може змінити наше пізнавальне середовище, сприяти появі відчуття спільності, членства у певній групі, яка може оцінити його вплив. Перемикання кодів викликає почуття солідарності у деяких читачів, а у інших – можливе відчуження. Таким чином, для досягнення ефекту правдоподібності автор повинен враховувати можливі недоліки. У творі діалект служить для характеристики або визначення оповідача чи героя зі соціолінгвістичного боку, але реакція читачів може бути непередбачуваною, почасті через вибраний діалект і наше знання чи незнання його. Це змусить читача задуматися, чому саме цей варіант був вибраний, і які наслідки він може мати. Якщо автор успішно використав діалект, то читачі будуть відчувати себе винагородженими за безсумнівні додаткові зусилля, витрачені на прочитання тексту. Діалекти відрізняються, звичайно, і їх доступністю [5, с. 89]. Як зазначив Бронислав Кобилянський у книзі "Діалект і літературна мова": "Діалектизмів в різних творах художньої літератури може бути більша або менша кількість. Але завжди вірне естетичне почуття міри (яке й покликане керувати компонентами твору) вказує авторові межу, за яку він не повинен виходити, якщо не хоче порушити норми літературної мови твору" [2, с. 37].

Вважається, що літературний текст буде зрозумілішим, якщо його вивчати у паралелі зі стилістичним аналізом, який підкреслює важливу роль мовних кодів тексту і робить значний внесок у розвиток літературної критики.

Слід розрізняти, з одного боку, "цитатне" вживання діалектизмів, коли письменник вводить їх як іноштілевий елемент і читач розуміє, що це мова героїв, а не автора, і, з іншого боку, використання діалектизмів на рівних правах з лексикою літературної мови як стилістично однозначних лексичних засобів. Цитатне вживання діалектизмів у художньому тексті звичайно стилістично мотивовано, якщо автор дотримується міри і не захоплюється незрозумілими читачеві місцевими словами, роз'яснюючи ті діалектизми, які можуть ускладнювати сприйняття" [4]. Дослідник Голуб І.Д. у своїй книзі зазначає, що "при визначенні естетичної цінності діалектизмів у художньому мовленні слід враховувати, які слова вибирає автор. Виходячи з вимоги доступності, зрозумілості тексту, зазвичай відзначають як доказ майстерності письменника вживання таких діалектизмів, які не потребують до-

даткових роз'яснень і є зрозумілі з контексту. Тому часто письменники умовно відображають особливості місцевої говірки, використовуючи декілька характерних діалектних слів" [1]. Автор може застосовувати лексичні, фонетичні, морфологічні та синтаксичні діалектизми, вводячи їх у текст. Слід зазначити, що подані діалектизми певною мірою будуть вибрані та опрацьовані автором. Дослідниця Лаптева О.А. так про це говорить: "(...)письменник для стилизації під усно-розмовну мову може використовувати і такі мовні засоби, які у своїй сукупності в усно-розмовному мовленні насправді не виступають, але здебільшого вживається один або декілька з них. Таким чином, мова письменника виявляється більш оснащеною" [3, с. 65].

Якщо взяти до прикладу Японію, то на її території існує велика кількість діалектів, які є як загальнозрозумілими для японців основних островів країни, так і малозрозумілими. До останніх слід віднести діалекти островів Рюкю. Письменники вживали їх у творах, коли описували традиції островів, релігійні практики, певні історичні моменти, чи вводили діалекти у репліки героїв. Звичайно, це обмежувало читацьку аудиторію решти Японії, або ж навіть ізолювало читачів Окінави. Перед авторами поставав ряд запитань такого характеру: чи використовувати у книзі діалект, якщо більша частина населення Японії не зрозуміє змісту? А якщо, наприклад, написати твір діалектом острова Міяко, то тоді його не зможуть зрозуміти мешканці Йонагуні. Чи слід лише вводити діалект у репліки героїв, чи, може, дописувати його тлумачення, або ж писати усе ієрогліфами. Деякі письменники зовсім уникали діалекту у своїх творах, інші вводили його в окремі абзаци, які або пояснювали або змінювали так, щоб решта японців могла їх зрозуміти [7, с. 9]. Наприклад, діалект можна віднайти у творах таких окінавських поетів та письменників: Накамура Каре, Яманокучі Баку, Цукаяма Ісуй, Такара Бен, Медорума Шюн, Ікеміягі Секіхо, Куші Фусако, Кішяба Джюн, Ошіро Тацухіро, Шіма Цуйоші, Накахара Шін, Шімокава Хіроші, Йошіда Суеко, Яmanoха Нобуко та ін. Однак, жоден з цих творів не був написаний повністю окінавським діалектом, а, навпаки, текст твору пристосовано до широкого загалу читачів.

Не залишилися осторонь цього процесу і письменники основних островів Японії. Серед тих, хто вводив діалектизми у твори зі стилістичною метою були: Нацуме Сосекі, Танідзакі Джюн'ічіро, Муку Хатоджю, Дадзай Осаму, Кавабата Ясунарі та ін. Більшість з них вживала у творах кансайський діалект, поширений у префектурах Хього, Міе, Нара, Сіга, Вакаяма, а також містах Осака та Кіото. Наприклад, найбільш чистий варіант осацького діалекту можна віднайти у творах Каміцукаса Шьокена та Фуджісава Такео.

Бували випадки, коли письменники досконало не володіли діалектом певної префектури, але попри це намагалися його вживати, щоби передати місцевий колорит, вказати на соціальний статус персонажів чи підкреслити місце їхнього проживання. Наприклад, Танідзакі Джюн'ічіро запрошував помічників для перекладу своїх творів діалектом Кансай. Оскільки письменник не походив з району Кансай, то в його роботах можливі були деякі авторські зміни діалекту. Такагі Харуе у своїй книзі "Спогади про дім Танідзакі" (谷崎家の思い出 Tanizakiya no omoide) (1977) зазначав, що наприклад, "Свастику" (卍 Manji) осацьким діалектом перекладала випускниця Осацького жіночого коледжу Такечі Юкіко. Після її шлюбу цю роботу продовжив Такагі Харуе, який жив у домі Танідзакі з березня по серпень 1929 року [14, с. 35]. Таке практикував і Мінакамі Такітаро, коли видавав свій роман "Осака" (大阪 Oosaka), оскільки походив з Токіо. Виправлення у його романі зробила людина, яка жила недалеко від причалу в Осаці. Проте у творі помітні помилки, оскільки деякі одиниці не відповідають осацькому діалекту [11, с. 108].

Накагамі Кенджі – видатний японський письменник, поет і літературний критик, також вживав діалектизми у своїх творах. Оскільки він народився у 1946 році в місті Шінгу (префектура Вакаяма), то більшість героїв його творів розмовляють говіркою шінгу 新宮訛 *Shinguunamari*, що входить до діалекту кішю 紀州弁 *Kishuuben*, або як зараз його називають, діалекту вакаяма 和歌山弁 *Wakayamaben*, котрий своєю чергою належить до нареччя кансай 関西方言 *Kansaihougen*. У книзі есе "Кішю: розповідь про країну дерев і країну коренів" (『紀州：木の国・根の国物語』 (1978)) Накагамі Кенджі зазначає особливості діалектної вимови назви свого рідного міста, протиставляючи її токійському діалекту, який ліг в основу літературної японської мови: 「新宮を、シングウと呼ぶのは、東京弁である。シング、それが正しい。シングウのイントネーションは尻下がりであり、シングは尻上がりである。土地の者で、シングウなどと発音する者はいない。」 [12, с. 21] *Shinguu wo, Shingúu to yobu no wa, Toukyou ben de aru. Shingú, sore ga tadashii. Shingúu no inntoneishon wa shitasagari de ari, Shingú wa shitagari de aru. Tochi no mono de, Shingúu nado to hatsuon wo suru mono wa inai.* "На Шінгу в токійському діалекті кажуть Шінгúу, а правильно – Шінгú. Тон у слові Шінгúу є спадним, натомість у Шінгú – висхідним. Серед місцевих жителів нема таких, які би вимовляли Шінгúу".

У романі "Бальзамін" описується життя в гетто касти буракумін – представників соціальних низів, які зазнавали дискримінації у Японії. З цієї касти походив сам автор. Для більш реалістичного зображення життя героїв Накагамі Кенджі ввів у мову персонажів елементи діалекту, який побутував на території проживання буракумін, а слова автора передав літературною японською мовою. До прикладу можна навести таку цитату:

「フサは女中が怒り出すかもしれないと思って「あかんよと郁男をにらもつける。」 [13, с. 170] *Fusa wa jochuu ga okoridasu kamoshirenai to omotte "Akan yo" to Ikuo wo niramitsukeru.* ("Він подумав, що Фуса і покоївки розсердяться, і сказав, люто глянувши на Ікуо: "Не можна"). Лексема あかん *akan* має значення "поганий, непотрібний, неможливий; ні". Вона є дуже характерною рисою розмовної мови району Кансай. Хоча あかん *akan* не є вульгаризмом, але його можна розглядати як дещо невічливе слово. Можливо, це модифікована версія слова いかん *ikan*, який є скороченою версією いけない *ikenai*, що має значення "бути непотрібним, безнадійним, неможливим" [8, с. 20]. あかん *akan* можна також співставити з літературним 駄目 *dame* "не можна, невдало".

Іншою поширеною лексемою у кансайському діалекті є よっしゃ *yossha* "добре! Супер!", яку використовують на позначення згоди чи захвату. У тексті її вжито у такому реченні: 小声はミツが物を言い、「よっしゃ」と木馬引きが答え... [13, с.109] *Kogoe wa Mitsu ga mono wo ii, "Yossha" to kimmabiki ga kotae ...* (Міцу тихо щось сказала, а перевізник дров відповів: "Добре!..."). У кансайському діалекті часто вживається лексема とこ *toko*, що є

відповідником літературної *ところ tokoro* “місце” [8, с. 130]. У “Бальзаміні” також фіксується ця лексема: 「遠いところやに」母はつぶやいた。 [13, с. 205] “*Tooitokoyani*” *tohahawatsubuyaita*. (“Це далеко”, – прошепотіла мати”).

Окрім того, у творі наявні діалектні елементи інших діалектів: тут вжито лексему префектури Сіга району Кансай, яка співзвучна з такою ж одиницею діалекту Тоса префектури Кочі, що на острові Сікоку. Наприклад, у літературній мові чоловік на позначення себе скаже або 私 *watashi*, або俺 *ore*, або僕 *boku* – “я”, а у творі вжито ще й わし *washi*. Відмінність у значенні полягає лише в тому, що у діалекті Сіга わし *washi* вживають як чоловіки, так і жінки, а у діалекті Тоса – тільки чоловіки. わし *washi* також побутує у діалекті Хіросіми [9; 10]. У творі цю лексему вживає жінка: 「わしが新宮へ行くのつらいんか？」フサに答えず母は立ち上がった。 [13, с. 40] “*Washi ga Shinguu he iku no tsurai n ka?*” *Fusa ni kotaezu haha wa tachiagatta* (“Тобі гірко від того, що я їду в Шінгу?” – Мати встала, не давши відповіді Фусі”).

У тексті наявні одиниці інших діалектів наріччя Кансай. Наприклад, тут замість питальної частки どう *dou* вжито діалектну どない *donai*. Вона побутує у діалекті Осаки. У романі зустрічаємо її у такій цитаті: 「フサちゃんに悲して寝れんのを知ったが、どないする事も出来んからな」 [13, с. 116] “*Fusachanganashitenere nnowoshittotta ga, donaisurukotomodekinkarana*” (“Я знав, що вона засмучена і не може заснути, але не міг нічого вдіяти”). На території Західної Японії вживаються ще й такі варіанти どねん *donen*, どげん *doken*, どがんだん *dogan*, どがあ *dogaa*, どぎゃん *dogyan*. А от слово おおきに *ookini* є одиницею діалекту Кіото і має значення “дякую”. Воно вжите у такій цитаті: フサは小声で「おおきに」とつぶやき、肩をすくめ、君子の手を取って歩き出した。 [13, с. 78] *Fusa wa kogoe de “Ookini” to tsubuyaki, kata wo sukume, kunshi no te wo totte arukidashita* (“Фуса прошепотіла: “Спасибі”, – знизала плечима, взяла за руку джентльмена і пішла”).

У діалекті Кансай є свої особливості ввічливого мовлення. Найкраще це можна проілюструвати вжитком дієслова おる *oru* “бути”. Зазвичай його використовують у літературній мові, говорячи скромно про свої дії. Але у випадку цього діалекту おる *oru* вживається, коли говорять про дії інших людей [8, с. 30; 10]. І його відносять до ввічливої мови. Тому некорінним мешканцям району Кансай буде образливо чути подібне звертання до себе. Накагамі Кенджі часто вводить це слово у свої діалоги: 「おらんよ。ここにおらん」フサは自分の声が震え自覚もなしに眼に涙があふれるのが不思議だった。 [13, с. 261] “*Oran. Koko ni oran*” *Fusa wa jibun no koe ga furue jikaku mo nashi ni me ni namida ga afureru no ga fushigi datta*. (“Немає. Його тут немає”, – якимось дивно затремтів голос у Фуса, і на очі набігли сльози).

У статті розглянуто деякі приклади вживання діалектних елементів японськими письменниками у своїх творах для певної стилістичної мети. На прикладі роману Накагамі Кенджі “Бальзамін” встановлено, що використання кансайського діалекту у творі є одним зі складових його авторського стилю. Характерним є те, що діалектні елементи наявні у репліках героїв і стосуються як лексичного, так і граматичного рівнів.

Література:

1. Голуб И. Б. Стилистика русского языка : Учеб. Пособие: [Электронный ресурс] / И. Б. Голуб. – М. : Рольф; Айрис-пресс, 1997. – Режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook028/01/about.htm>
2. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова / Б. В. Кобилянський. – Київ: “Радянська школа”, 1960. – 276 с.
3. Лаптева О. А. Русский разговорный синтаксис. Изд. 2-е / О. А. Лаптева. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 400 с.
4. Розенталь Д. Э., Голуб И. Б., Теленкова М. А. Современный русский язык : [Электронный ресурс] / Д. Э. Розенталь, И. Б. Голуб, М. А. Теленкова. – М. : Айрис-Пресс, 2002. – Режим доступа : <http://www.grammar.ru/RUS/?id=6.41>
5. Black E. Pragmatic Stylistics / E. Black. – Edinburg: Edinburg University Press, 2006. – 166 с.
6. Ferencik M. A Survey of English Stylistics: [Electronic resource] / M. Ferencik. – Prešov: University of Prešov, 2004. – 59 с. – Access mode: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Ferencik/09.pdf>
7. Molasky M., Rabson S. Southeastern Exposure: Modern Japanese Literature from Okinawa / M. Molasky, S. Rabson. – Honolulu: University of Hawaii Press, 2000. – 362 с.
8. Palter D. C., Slotsve K. Kinki Japanese. The dialects and culture of the Kinki region / D. C. Palter, K. Slotsve. – Tokyo: Tuttle Publishing, 1995. – 176 с.
9. 新広島弁教室: [Electronic resource]. – Access mode : <http://www2e.biglobe.ne.jp/~hayato/hirosima.htm> = Shinhiroshima ben kyoushitsu : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www2e.biglobe.ne.jp/~hayato/hirosima.htm>
10. 全国大阪弁を普及協会 [Electronic resource]. – Access mode : // <http://www.osakaben.jp/> = Zenkoku Oosakaben wo fukyuu kyoukai: [Electronic resource]. – Access mode : // <http://www.osakaben.jp/>
11. 田辺聖子. 大阪弁おもしろ草子 / 田辺聖子. – 東京: 講談社現代新書, 1985. – 216 с. = TanabeSeiko. Oosakabennomoshirozoushi / TanabeSeiko. – Toukyou: Koudanshagendaishinsho, 1985. – 216 с.
12. 中上健次. 紀州: 木の国・根の国物語 / 中上健次. – 東京: 小学館文庫, 1998. – 352 с. = NakagamiKenji. Kishuu: Kinokuni, Nenokunimonogatari / NakagamiKenji. – Toukyou: Shougakkanbunko, 1998. – 352 с.
13. 中上健次. 鳳仙花 / 中上健次. – 東京: 新潮文庫, 1980. – 400 с. = Nakagami Kenji. Housenka / NakagamiKenji. – Toukyou: Shinchou bunko, 1980. – 400 с.
14. 安井寿枝. 谷崎潤一郎の作品における関西方言の変遷: 卍、蓼食ふ虫、蘆刈、春琴抄、夏菊、猫と庄造と二人のをんな、細雪 (日本語日本文学特集) / 安井寿枝 // 甲南大学紀要. 文学編. – 神戸: 甲南大学文学部, 2008. – № 153. – С.35-55. = YasuiHisae / Tanidzaki Jun'ichirou no sakuhin ni okeru Kansai hougen no hensen: Manji, Tade kuu mushi, Ashikari, Shunkinshou, Natsugiku, Neko to Shouzou to futari no onna, Sasameyuki (Nihongo Nihon bungaku tokushuu) / Yasui Hisae // Kounan daigaku kiyou. Bungakuhen. – Koube: Kounan daigaku bungakubu, 2008. – № 153. – С. 35-55.